INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARNING ESHITUV-NUTQIY FAOLIYATINI TASHKIL ETISH METODIKASI

Mirzayeva Umidaxon
Andijon davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika kafedrasi katta o'qituvchisi
Email: umidaxonmirzayeva@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini tashkil etish metodikasining pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida eshitishida og'ir nuqsoni mavjud bo'lgan bolalarning nutqiy rivojlanish xususiyatlari, eshituv idroki hamda kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish masalalari o'rganildi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida koxlear implantli bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik metodlar, korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlar hamda individual ta'lim yondashuvlarining samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini samarali tashkil etishda kompleks pedagogik yondashuv muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, koxlear implant, eshituv-nutqiy faoliyat, surdopedagogika, nutq rivoji, kommunikativ kompetensiya.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические и психологические основы организации слухо-речевой деятельности детей с кохлеарным имплантом в условиях инклюзивного образования. В ходе исследования изучены особенности речевого развития детей с тяжёлыми нарушениями слуха, формирование слухового восприятия и коммуникативных компетенций. Также рассмотрена эффективность современных педагогических методов, коррекционно-развивающих занятий и индивидуальных образовательных подходов, применяемых при работе с детьми с кохлеарным имплантом в инклюзивной образовательной среде. Результаты исследования показывают, что комплексный педагогический подход играет важную роль в эффективной организации слухо-речевой деятельности детей с кохлеарным имплантом.

Ключевые слова: инклюзивное образование, кохлеарный имплант, слухо-речевая деятельность, сурдопедагогика, развитие речи, коммуникативная компетенция.

Abstract. This article analyzes the pedagogical and psychological foundations of organizing auditory-speech activity of children with cochlear implants in inclusive education settings. The study examines the characteristics of speech development in children with severe hearing impairments, the formation of auditory perception, and the development of communicative competencies. In addition, the effectiveness of modern pedagogical methods, corrective-developmental activities, and individualized educational approaches used when working with children with cochlear implants in inclusive educational environments is analyzed. The results of the study show that a comprehensive pedagogical approach plays an important role in the effective organization of auditory-speech activities of children with cochlear implants.

Keywords: inclusive education, cochlear implant, auditory-speech activity, surdopedagogy, speech development, communicative competence.

KIRISH So‘nggi yillarda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish zamonaviy ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Inklyuziv ta’lim nogironligi bo‘lgan bolalarning ta’lim olish huquqlarini ta’minlash, ularning ijtimoiy moslashuvi hamda jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga imkon yaratishga qaratilgan pedagogik tizim hisoblanadi. Ushbu ta’lim modeli barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Inklyuziv ta’lim orqali alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalar umumiy ta’lim muhitida bilim olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar hamda ijtimoiy integratsiya jarayoni yanada samarali amalga oshiriladi [1].

Eshitishida og‘ir nuqsoni mavjud bo‘lgan bolalarni ta’lim jarayoniga jalb qilishda zamonaviy tibbiy texnologiyalar muhim rol o‘ynaydi. So‘nggi yillarda tibbiyot sohasida amalga oshirilayotgan innovatsion yutuqlar natijasida eshitishida og‘ir nuqsoni mavjud bo‘lgan bolalarda eshitish qobiliyatini qisman tiklash imkoniyati paydo bo‘ldi. Shunday texnologiyalardan biri koxlear implantatsiya hisoblanadi. Koxlear implantatsiya ichki quloq faoliyati buzilgan holatlarda eshitish nervini elektr stimulyatsiya orqali faollashtiruvchi elektron qurilma yordamida amalga oshiriladi. Ushbu texnologiya yordamida og‘ir eshitish nuqsoniga ega bo‘lgan bolalar tovushlarni qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar hamda nutqni idrok etish jarayoni rivojlana boshlaydi [2].

Biroq koxlear implantatsiya jarayoni faqat tibbiy operatsiya bilan cheklanmaydi. Implantatsiyadan keyingi pedagogik reabilitatsiya jarayoni bolalarning eshituv idrokini rivojlantirish, nutqni shakllantirish hamda kommunikativ faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda eshituv mashqlari, nutqni rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogik mashg‘ulotlar hamda kommunikativ faoliyatni shakllantirishga qaratilgan metodlardan foydalaniladi. Pedagogik reabilitatsiya jarayoni samarali tashkil etilgan taqdirda koxlear implantli bolalarning nutqiy rivojlanish darajasi sezilarli darajada oshadi hamda ularning ta’lim jarayonida faol ishtirok etish imkoniyati kengayadi [3].

Shu sababli inklyuziv ta’lim muhitida koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini samarali tashkil etish metodikasini ishlab chiqish hamda takomillashtirish zamonaviy maxsus pedagogikaning dolzarb ilmiy muammolaridan biri hisoblanadi. Ushbu muammoni hal etish koxlear implantli bolalarning nutqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ularning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashuv jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi inklyuziv ta’lim sharoitida koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini tashkil etish metodikasining nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etish yo‘llarini aniqlashdan iborat.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot nazariy-tahliliy yo‘nalishda olib borildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning tahlil, sintez, qiyosiy taqqoslash hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini tashkil etish jarayonining pedagogik hamda psixologik xususiyatlari ilmiy jihatdan o‘rganildi va mavjud ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik asosini inklyuziv ta’lim konsepsiyasi, shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv hamda surdopedagogika nazariyasi tashkil etadi. Inklyuziv ta’lim konsepsiyasi barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish hamda ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishga qaratilgan. Shaxsga yo‘naltirilgan

pedagogik yondashuv esa har bir bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, uning qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ta'lim jarayonini individual tarzda tashkil etishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvlar koxlear implantli bolalarning ta'lim jarayoniga moslashuvini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Tadqiqot davomida maxsus pedagogika, surdopedagogika hamda logopediya sohasidagi mahalliy va xorijiy ilmiy tadqiqotlar o'rganildi. Ilmiy adabiyotlar tahlili orqali koxlear implantli bolalar bilan ishlash metodikasi, nutqni rivojlantirish usullari hamda eshituv idrokini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik mashg'ulotlarning samaradorligi o'rganildi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim sharoitida qo'llaniladigan individual ta'lim dasturlari hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan pedagogik metodlarning nazariy asoslari tahlil qilindi.

MUHOKAMA

Koxlear implantli bolalarda eshituv-nutqiy faoliyatni rivojlantirish jarayoni murakkab va ko'p bosqichli pedagogik jarayon hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim muhitida bunday bolalar nutqni idrok etish, eshitish orqali axborotni qabul qilish hamda kommunikativ faoliyatni rivojlantirish jarayonida muayyan qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Bu qiyinchiliklar asosan eshituv idrokining yetarli darajada shakllanmaganligi, nutq tovushlarini farqlashdagi murakkabliklar hamda lug'at boyligining yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq bo'ladi [5].

Birinchidan, koxlear implantli bolalarda nutqni rivojlantirish jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilishi zarur. Ushbu jarayon eshituv idrokini shakllantirish, fonematik eshituvni rivojlantirish hamda nutqni tushunish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Maxsus pedagogik mashg'ulotlar orqali bolalarda tovushlarni farqlash, nutqni eshitish orqali idrok etish hamda faol nutqdan foydalanish ko'nikmalari shakllantiriladi. Shu bilan birga bolalarning lug'at boyligini kengaytirish, nutqiy muloqot jarayonida faol ishtirok etish hamda nutqning grammatik tuzilishini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratiladi.

Ikkinchidan, inklyuziv ta'lim muhitida koxlear implantli bolalar bilan ishlash jarayonida mutaxassislar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Surdopedagog, logoped, psixolog hamda sinf o'qituvchisining o'zaro hamkorligi bolalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi. Har bir mutaxassis bolaning rivojlanish jarayonida muayyan vazifani bajaradi. Masalan, surdopedagog eshituv idrokini rivojlantirish bilan shug'ullansa, logoped nutqiy kamchiliklarni bartaraf etish ustida ishlaydi, psixolog esa bolaning psixologik holatini barqarorlashtirish hamda ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlaydi [6].

Uchinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, audio-vizual vositalar hamda interaktiv metodlardan foydalanish koxlear implantli bolalarning o'quv jarayonidagi faolligini oshirishga yordam beradi. Masalan, multimediya vositalari, eshituv mashqlari, o'yin metodlari hamda turli didaktik materiallar bolalarning eshituv idrokini rivojlantirish hamda nutqiy faoliyatini faollashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday metodlar bolalarning ta'lim jarayoniga qiziqishini oshiradi hamda ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida tengdoshlar bilan muloqot qilish imkoniyati ham koxlear implantli bolalarning ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Tengdoshlar bilan o'zaro muloqot jarayonida bolalarda nutqiy faoliyat faollashadi, kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi hamda ijtimoiy integratsiya jarayoni tezlashadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantli bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini tashkil etish murakkab va ko'p bosqichli pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu

jarayonni samarali tashkil etish uchun maxsus pedagogik metodlar, eshituv mashqlari hamda individual ta’lim yondashuvlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, eshituv idrokini rivojlantirish, nutqni shakllantirish hamda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik mashg‘ulotlar koxlear implantli bolalarning ta’lim jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etishiga yordam beradi.

Koxlear implantli bolalar bilan ishlash jarayonida mutaxassislar o‘rtasidagi hamkorlik, individual ta’lim dasturlarini ishlab chiqish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Bunday yondashuv bolalarning nutqiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, ularning kommunikativ faoliyatini rivojlantirish hamda jamiyatga ijtimoiy moslashuvini ta’minlashga xizmat qiladi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar inklyuziv ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, koxlear implantli bolalar bilan ishlash metodikasini rivojlantirish hamda ularning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mo‘minova L.R. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
2. Clark J. Cochlear Implants: Fundamentals and Applications. – Springer, 2017.
3. Archbold S., O’Donoghue G. Cochlear implantation in children. – International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 2016.
4. Pulatova D.A. Surdopedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Zokirova M.T. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent, 2018.
6. Yusupova M.S. Inklyuziv ta’lim sharoitida nogironligi bo‘lgan bolalarni ijtimoiy moslashtirish. – Pedagogika jurnali, 2022.